

به نام خدا

جامعه شناسی

جهاد دانشگاهی

✓ ویژه داوطلبان آزمون لیسانس به پزشکی

بخش اول: اصول و کلیات

فصل اول: موضوع و محتوای جامعه‌شناسی

جامعه‌شناسی دانشی است که در اثر مطالعاتی که بر مبنای روش علمی در ترکیب، سازمان و روابط اجتماعی که در جوامع انسانی وجود دارند ایجاد می‌شود.

در جامعه‌شناسی همه امور دارای ابعاد اجتماعی هستند، اما به این معنا نیست که همه امور منشا اجتماعی دارند.

۱- جامعه‌شناسی را تعریف کنید؟

تعریف جامعه‌شناسی از نظر برخی از جامعه‌شناسان :

«اگوست کنت» - فرانسوی - بنیانگذار لغت جامعه‌شناسی.

اگوست کنت جامعه‌شناسی را علمی مستقل میدانست و اظهار داشت که با استفاده از جامعه‌شناسی می‌توان به تجزیه و تشریح مفاهیم اجتماعی دست یافت.

«امیل دورکیم» - فرانسه - جامعه‌شناسی را علمی می‌داند که صور خاص و متفاوت حیات اجتماعی را که متکی به وجدان جمعی است، بررسی می‌کند. وجدان جمعی در واقع افکار، عقاید، ایده آل‌ها، ارزش‌ها و معتقدات می‌باشد.

«ماکس وبر» - آلمان - قصد دارد با تشریح مفاهیم ذاتی رفتار اجتماعی، به شناخت جامعه‌شناسی برسد و موفق به تبیین علمی آن گردد.

«آلبیون اسمال» - موسس مجله جامعه‌شناسی آمریکایی - او معتقد بود که جامعه‌شناسی بررسی کننده کنش‌های متقابل اجتماعی است.

«ویلیام گراهام سمنر» - آمریکا - با کلیت دادن بیشتری جامعه‌شناسی را برابر با علم جامعه‌شناسی میدانست.

«جوزف فیچر» - آمریکا - اظهار داشت جامعه‌شناسی از آنجا به وجود می‌آید که افراد به طور جمعی زندگی می‌کنند.

«ژرژ گورویچ» - فرانسه - در مقاله‌ای تحت عنوان "موضوع و روش‌های جامعه‌شناسی" اعلام کرد که جامعه‌شناسی علمی است که پدیده‌های اجتماعی کامل، گروه‌های کوچک و جامعه‌های بزرگ را از نظر سیر تکوینی و انهدام آن‌ها مطالعه می‌کند.

«تالکوت پارسنز» - آمریکا - اعتقاد دارد که جامعه‌شناسی نظام‌های اجتماعی را مطالعه می‌کند.

- ۲- بنیان گذار جامعه شناسی چه کسی بود؟
- ۳- مفهوم وجدان جمعی توسط کدام جامعه شناس مطرح شد؟
- ۴- منظور از وجدان جمعی که توسط امیل دورکیم برای اولین بار مطرح شد چه چیزی می باشد؟
- ۵- کدام جامعه شناس معتقد بود که جامعه شناسی بررسی کننده کنش های متقابل جامعه شناسی است؟
- ۶- چه کسی جامعه شناسی را مترادف با علم جامعه میدانست؟
- ۷- به اعتقاد کدام دانشمند جامعه های بزرگ از نظر سیر تکوینی و انهدام آنها بررسی می شود؟
- ۸- نظریه جامعه شناس، تالکوت پارسنز را بیان کنید؟

جامعه شناسان فرانسوی در بحث از جامعه شناسی به ساختار و نظام جامعه اهمیت می دهند، در حالی که برای جامعه شناسان امریکایی روابط افراد و کنش های گروهی مهم است.

۹- تفاوت جامعه شناسان فرانسوی و امریکایی را در بحث از جامعه شناسی بیان کنید.

بنابراین جامعه شناسی زندگی اجتماعی بشر را بطور کلی و عمومی و با توجه ویژه به نهادها و روابط اجتماعی مطالعه کرده و به مقایسه، تجزیه و تحلیل و طبقه بندی این پدیده ها می پردازد، و نیز ساخت و سازمان اجتماعی، و نحوه ی دگرگونی و تحول آنها را بررسی می کند.

بنابراین جامعه شناسی از طریق مقایسه و کشف همبستگی ها می تواند به قوانین عمومی یا اختصاصی دست یابد و موضوع جامعه شناسی عمومی در واقع مطالعه قوانین، اصول، روش ها و ترکیب کلی جامعه شناسی به مفهوم عام است.

۱۰- موضوع جامعه شناسی عمومی چیست؟

قلمرو جامعه شناسی

به اعتقاد «ژرژ گورویچ» ادعای جامعه شناسی در این است که به اقتضای امکانات خود، تناقض ها و گرایش ها و حیات مخفی مربوط به یک پدیده اجتماعی معین را آشکار کند.

جامعه شناسی منحصر به مطالعه روابط انسانی نمی باشد. همچنین جامعه شناسی چیزی نیست که در گذشته وجود داشته است و یا چیزی نیست که جدیداً کشف شده باشد بلکه جامعه شناس در جستجوی لمس و شناخت صور موجود حیات اجتماعی است.

برخی از مهمترین زمینه های مطالعه جامعه شناسی بطور خیلی کلی عبارتند از:

- پدیده های مربوط به شکل و ترکیب مادی جامعه انسانی (مرفولوژی)،
- رابطه انسان با محیط مسکونی و اثر متقابل عوامل اجتماعی و محیطی،
- حرکات و تحولات جمعیت ها و عوامل و علل اجتماعی آنان،
- حرکات و تغییرات اجتماعی، قشرها و طبقات اجتماعی و خصوصیات و موقعیت آنها،

- فرهنگ، آداب و رسوم و عادات و پدیده های ناشی از رفتارهای جمعی،
 - صوراجتماعات انسانی از قبیل کوچ نشینی، روستانشینی و شهرنشینی،
 - پدیده های ناشی از رفتارهای جمعی، مسایط اجتماعی و انحرافات اجتماعی،
 - روابط و مناسبات بین المللی،
 - انواع گوناگون نهادها و سازمانهای اجتماعی مرتبط با مذهب، اخلاق، تعلیم و تربیت، اقتصاد، خانواده، سیاست و ...
- بنابراین هدف و نحوه بررسی جامعه شناسان به صورتی است که **ناظر** به شناسایی و تعیین علل و آثار اجتماعی این پدیده هاست.

۱۱- جامعه شناسی را تعریف کنید و چهار مورد از قلمروهای آن را بیان کنید.

جهاد دانشگاهی

فصل دوم: پدیده‌ها و امور اجتماعی

مفهوم پدیده اجتماعی: پدیده‌ها از نظر موضوع به سه دسته تقسیم می‌شوند. پدیده‌های طبیعی، زیستی، اجتماعی.

۱- پدیده‌ها از نظر موضوع به چند دسته تقسیم می‌شوند؟

پدیده‌های اجتماعی از زندگی اجتماعی و روابط انسانی به وجود می‌آید. این پدیده‌ها موجودیت مستقل دارند و در هر جامعه‌ای به شکلی ظاهر می‌شوند بنابراین متغیر و متحول هستند. پدیده‌ها با هم پیوستگی دارند یعنی پدیده‌های زیستی تحت تاثیر شرایط طبیعی و اجتماعی قرار دارند. با این وجود لازم است تعریفی از پدیده اجتماعی داشته باشیم:

پدیده عبارت است از آنچه که با شواهدی آشکار و یا از طریق حواس یا هشیاری درک می‌شود.

۲- ویژگی‌های پدیده‌های اجتماعی؟

مفهوم پدیده یا واقعه اجتماعی به دیدگاه‌های «دورکیم» برمی‌گردد. دورکیم پدیده اجتماعی را با سایر پدیده‌ها مقایسه کرد. به اعتقاد او امور اجتماعی را باید به طور مستقل بررسی کرد، آن‌ها را باید از خارج و همانند چیزهای خارجی شناخت.

۳- مفهوم پدیده اجتماعی از دیدگاه دورکیم؟

«امیل دورکیم» از امر اجتماعی صحبت می‌کند. و مدتی بعد اقتصاددان فرانسوی، «سیمیان» نظر می‌دهد که پول یک واقعیت اجتماعی است، در حقیقت می‌خواهد تاکید کند که پول عملاً یک وسیله مبادله میان افراد است، بدون در نظر گرفتن نژاد، طبقه یا ملت آنها.

۴- دیدگاه سیمیان در مورد امر اجتماعی؟

«ویلفردو پاره تو» اظهار داشت که: مفاهیم فردی و اجتماعی فقط جنبه انتزاعی دارند، آنچه که واقعی است عبارت از این است که بگوییم ژاکلین یا پل. از این جهت است که گفته اند وظیفه علوم اجتماعی مطالعه شرایط زندگی در جامعه و به ویژه روابطی است که انسان‌ها را در اجتماعات به هم پیوند می‌دهد.

پدیده اجتماعی یا امورات اجتماعی عبارتند از: هر موقعیت، رابطه و واقعیتی که به نحوی یکی از جنبه‌های حیات اجتماعی را توجیه کند.

ماهیت پدیده‌های اجتماعی:

«ژرژ گورویچ» جامعه‌شناس فرانسوی پدیده اجتماعی را به صورتی کامل تعریف می‌کند: واقعه اجتماعی مجموعه پیچیده و غیرقابل تفکیک کنش‌هایی است که درجه شدت آنها متغیر است. واقعیت اجتماعی هم در جهت عمقی و هم در جهت سطحی توسعه می‌یابد. از لحاظ عمقی پدیده‌هایی مانند سازمان‌ها یا تجهیزات، رفتارهای منظم (عادات، رسوم، مناسک دینی و غیره)، نقش‌های اجتماعی، رفتارهای جمعی، نشانه‌ها، رفتارهای نو و آفریننده،

ارزش ها و تمایلات جمعی، و بالاخره وجدان جمعی (روحیه جمعی، عقاید و اعمال جمعی) مطرح می شود. در جهت سطحی ما شاهد مبارزاتی هستیم که میان قشر ها، مشاغل و احزاب سیاسی صورت می گیرد.

۵- دیدگاه ژرژگوریچ در مورد واقعیت اجتماعی؟

از نظر «دور کیم» که بیش از همه به بحث در مورد ماهیت پدیده های اجتماعی در کتاب قواعد روش جامعه شناسی پرداخته است، امر اجتماعی هرگونه شیوه عمل ثابت شده و ثابت نشده است که بتواند از خارج، فرد را مجبور سازد و می گوید قبل از مطالعه پدیده اجتماعی باید این موارد را رعایت کرد:

۱- قضاوت و مفهوم پیش ساخته را از ذهن دور کند .

۲- تعریف پدیده باید جدا از جنبه فردی و شخصی باشد.

از نظر دورکیم موضوع هر علمی، شیئی است به جز علم ریاضی. وی با شیئی دانستن پدیده اجتماعی، معتقد است که باید بینیم شی چیست؟ باید ماهیت و درون شیئی را پیدا کرد و با تحقیق و آزمایش به عمیق ترین و پنهان ترین قسمت آن رسید باید جامعه شناس قبل از ورود به جامعه آن مجهول را بداند تا خود را برای اکتشاف آماده کند. همچنان که آنچه از خارج می شناسیم با آنچه از داخل می شناسیم فرق دارد شیئی هم با تصویر مغایر است. شیئی هر موضوع شناختی است که طبعا با عقل تداخل پذیر نیست، شیئی امری است که با شیوه ساده تجزیه و تحلیل روحی نمی توان به تصویر دقیق و درستی از آن رسید.

۶- کدام جامعه شناس پدیده های اجتماعی را شیئی میدانست؟

تنوع و طیف بسیار گسترده پدیده های اجتماعی را «گی روشه» جامعه شناس کانادایی این گونه توصیف می کند: بین دیدار اتفاقی و سریع دو نفر و یک تمدن هزار ساله تفاوت زیاد است و دو نوع واقعیت کاملا متفاوتی به شمار می روند و لاقط ظاهرا کاملا بیگانه با یکدیگرند. بنابراین هر دو واقعیت اجتماعی هستند زیرا هر دو در این امر مشترک اند که فضا، قالب و محیطی را می سازند که نتیجه فعالیت جمعی انسانی است و فعالیت های انسانی افراد را مشروط می نماید.

ویژگیهای پدیده ای اجتماعی از نظر دورکیم:

الف: خارجی بودن ب: جبری بودن ج: عمومیت داشتن

۱. خارجی بودن: یعنی وجود پدیده اجتماعی در خارج از شخصیت فردی انسان مثل هنجارها، آداب و رسوم ، قوانین، قواعد والگوهای عمل، به گونه ای که خواست و اراده فرد نقشی ندارد.

۷- منظور از خارجی بودن پدیده های اجتماعی چیست؟

۲. جبری بودن: قدرت موثر بر رفتار اجتماعی است که افراد موظف به اجرا هستند(اجبار اجتماعی)

۸- منظور از جبری بودن پدیده های اجتماعی چیست؟

۳. **عمومیت داشتن:** منظور از عمومیت داشتن پدیده های اجتماعی وجود و شیوع پدیده یا رفتار اجتماعی معین در جامعه است. (اجتماعی بودن این پدیده ها به بعثت عمومیت داشتن آنها در جامعه است)

۹- منظور از عمومیت داشتن پدیده های اجتماعی چیست؟

۱۰- ویژگی های پدیده اجتماعی از دیدگاه امیل دورکیم؟

طبقه بندی پدیده ها از لحاظ خصوصیات کلی:

۱- **مرفولوژی اجتماعی :** مربوط به ساخت و ترکیب مادی جامعه می باشد مثل وضع سکونت. این دسته ثبات قابل ملاحظه ای دارند و در ردیف مادی ترین پدیده های اجتماعی قرار دارند.

۱۱- کدام خصوصیت پدیده های اجتماعی در ردیف مادی ترین قرار می گیرد؟

۲- **فیزیولوژی اجتماعی:** پدیده های مربوط به روابط و کار کردهای درون جامعه است مثل مذهب و سازمانهای مذهبی و فرهنگی ، آموزش و پرورش و تاسیسات مربوط به آن ، سازمانهای اقتصادی و شبکه تولید و مصرف ، خانواده و روابط خانوادگی و ... این پدیده ها از لحاظ مادی بودن در درجه دوم قرار می گیرند.

۳- **رفتار های گروهی و جمعی :** کم ثبات ترین پدیده های اجتماعی موجود در طبقه یا ملت خاص می باشند مثل احساس ایرانی از ملیت خود ، افراد شرکت کننده در راهپیمایی ها و تظاهرات سیاسی و افرادی که تحت تاثیر تلقینی مد قرار می گیرند. که کم ثبات ترین و غیر مادی ترین پدیده های اجتماعی هستند. و شامل الف) **جریان های اجتماعی:** مثل مکاتب و نهضت ها که درون ساخت فیزیولوژیک و مرفولوژیک جامعه به وجود می آیند. و دارای تظاهرات مادی و خارجی کمتری هستند و در طول زمان بر اثر وجود برخی از رهبران یا بروز شرایط اجتماعی و اقتصادی و سیاسی مشخصی به وجود می آید. و ب) **هیجانات اجتماعی:** غیر مادی ترین و کم ثبات ترین پدیده های اجتماعی بوده و معمولا به طور موقت و در زمان معینی به وجود می آیند هر چند که بعضی از آنها ممکن است که پایدار شوند و مبدل به جریان های اجتماعی شوند.

۱۲- کم ثبات ترین و غیرمادی ترین پدیده های اجتماعی کدام می باشد؟

پیوستگی پدیده های اجتماعی : پدیده های اجتماعی با یکدیگر ارتباط متقابل و درهم پیچیده دارند مثل مذهب که از نوع پدیده های فیزیولوژیکی اجتماعی است، وجود اجتماعات خاص را ضروری می کند و سبب پیدا شدن مسجد که مرفولوژی اجتماعی است می شود.

۱۳- طبقه بندی پدیده های اجتماعی را از نظر ترکیب کلی با ذکر مثال بیان کنید.

۱۴- پیوستگی پدیده های اجتماعی را با ذکر مثال توضیح دهید.

فصل سوم:

هدف و کاربرد جامعه‌شناسی

در قدیم دانشمندانی مانند افلاطون، ارسطو، فارابی، خواجه نظام الملک، ژان ژاک روسو و بسیاری دیگر، درباره امور و مسائل اجتماعی به تفکر پرداخته‌اند.

نقاط نظر اصلی و هدف نهایی اغلب دانشمندان و متفکرینی که قبل از پیدایش جامعه‌شناسی علمی درباره امور اجتماعی بحث کرده‌اند را می‌توانیم در چند دسته زیر طبقه‌بندی کنیم:

- بهبود امور اجتماعی

- خیر و صلاح عمومی

- وصف نوعی مدینه فاضله یا جامعه ایده آل

- تنظیم دستورالعمل و احکامی که قبل از همه متضمن نتایج عملی است.

۱- هدف نهایی اغلب دانشمندان قبل از پیدایش جامعه‌شناسی درباره امور اجتماعی چه بوده است؟

هدف جامعه‌شناسی:

«اگوست کنت» هدف جامعه‌شناسی را به دست دادن قواعدی جهت ترقی و تعالی جوامع انسانی و پیشرفت بشریت قرار داده بود.

۲- هدف جامعه‌شناسی از دیدگاه اگوست کنت؟

با اینکه جامعه‌شناسی هم اکنون کار آن صدور دستور و نسخه نوشتن و ... نیست اما در نهایت سبب بهبود وضعیت زندگی اجتماعی می‌شود. جامعه‌شناس نمی‌گوید که چه چیز خوب و چه چیز بد است و فقط آن‌ها را بررسی می‌کند، او در حد یک عالم کار می‌کند نه یک مصلح و این کار را به مددکاران اجتماعی و علمای تعلیم و تربیت واگذار می‌کند.

جامعه‌شناسی به عنوان یک علم هدفش بررسی و شناخت علمی علل اجتماعی پدیده‌ها و کشف روابط و مناسبات علت و معلولی موجود در پدیده‌های مورد بررسی و قوانین حاکم بر آنهاست. هدف مستقیم جامعه‌شناسی شناخت و توصیف علمی است.

۳- هدف مستقیم جامعه‌شناسی چه چیزی می‌باشد؟

۴- تفاوت هدف اندیشمندان گذشته درباره امور اجتماعی با هدف مطالعه در جامعه‌شناسی امروز را بنویسید.

کاربرد های جامعه شناسی:

همانطور که گفتیم جامعه شناسی ناظر به شناخت اجتماعی و جامعه شناس به شناسایی علمی مبادرت می ورزد و نتایج کار خود را ارائه میدهد. بنابراین

کاربرد های جامعه شناسی را باید با توجه به نتایجی که از این طریق حاصل می شود ارزیابی کنیم.

«رایت میلز» در این زمینه مینویسد "انسان فقط هنگامی قادر است مفهوم زندگی را درک و سرنوشت خود را دریابد که خویش را در متن عصر خود قرار دهد. انسان هنگامی می تواند موقعیت و فرصت های خود را تشخیص دهد که از وضع مردم دیگر هم که در شرایط مشابه او قرار دارند آگاهی داشته باشد."

قوانین و مقررات موجود در هر جامعه رابطه عمیق با خصوصیات اجتماعی آن کشور دارد و رشته جامعه شناسی حقوقی این واقعیات را مورد مطالعه قرار می دهد. قانون خود نهادی (institution) است که به منظور ایجاد نظم و مشخص شدن حدود روابط اجتماعی و اختیارات و مسئولیت های فردی به وجود آمده و نوعی جبر اجتماعی حاکم بر جامعه است.

برای تهیه و تدوین مقررات و قوانین قابل اجرا در هر درجه از اهمیت اجتماعی که باشد ضروری است که اطلاعات کاملی از وضع اجتماعی و همچنین پیش بینی اثری که وضع قانون ممکن است به وجود آورد در دست باشد.

پدیده دیگری که از اختصاصات عصر حاضر است و از نظر روشن شدن کاربرد های جامعه شناسی قابل اشاره است پیدایش رشته هایی است که برخی از جامعه شناسان آن را شاخه های عملی جامعه شناسی یا جامعه شناسی کاربردی (Applied Sociology) نامیده اند و مهم ترین آنها عبارتند از: سیاست اجتماعی و رفاه

اجتماعی و مددکاری اجتماعی

فصل چهارم: جامعه‌شناسی و سایر رشته‌ها

طبقه‌بندی‌های مختلفی را می‌توان در هر علمی انجام داد. از جمله طبقه‌بندی‌هایی که در جامعه‌شناسی ارائه می‌شود عبارتند از:

- ۱- شناخت توصیفی امور اجتماعی یعنی تاریخ و قوم‌شناسی
- ۲- علوم اجتماعی مجرد یا انتزاعی که هر کدام جنبه‌ای از ماهیت یا فعالیت انسانی را که تحت تاثیر زندگی اجتماعی قرار می‌گیرد، مطالعه می‌کند مانند: اقتصاد سیاسی.
- ۳- جامعه‌شناسی تطبیقی، یعنی مطالعه گونه‌های اجتماعی از نظر ساخت و روابط و پیوستگی آنها که از نظر روش، استنتاجی و توجیهی است. این زمینه در عین حال ترکیبی نیز می‌باشد و رابطه‌ای میان مطالعات آماری، اقتصادی، تاریخی و قوم‌شناسی برقرار می‌کند.

جامعه‌شناسی و سایر علوم اجتماعی :

از نظر ارتباط جامعه‌شناسی با علوم اجتماعی به طور کلی می‌توان گفت، علوم اجتماعی هر کدام جنبه خاصی از زندگی اجتماعی را بررسی می‌کنند و با همدیگر روابط نزدیک دارند فقط توجه هر یک بر جنبه بخصوصی از زندگی اجتماعی متمرکز است. مثلاً علم اقتصاد به نظام تأمین احتیاجات مادی بشر، علم سیاست به بررسی نظام حکومتی و روابط ناشی از آن، روانشناسی اجتماعی به جنبه‌های روانی حیات اجتماعی و بر این قیاس جامعه‌شناسی به پدیده‌ها و روابط اجتماعی می‌پردازد و در حقیقت جامعه‌شناسی از کلیه علوم اجتماعی دیگر استفاده می‌کند و نتیجه‌ی این اشتراک موضوعی، رشد رشته‌هایی مثل جامعه‌شناسی اقتصاد، جامعه‌شناسی حقوقی و جامعه‌شناسی سیاسی است که مرز میان جامعه‌شناسی با رشته‌های اقتصاد، حقوق و علم سیاست هستند.

۱- ارتباط جامعه‌شناسی با علوم اجتماعی چیست؟

پس باید جامعه‌شناسی را شعبه‌ای از علوم اجتماعی دانست که با سایر علوم اجتماعی ارتباط و اشتراک موضوعی دارد.

روانشناسی اجتماعی و جامعه‌شناسی : شاید کمتر پدیده‌ی اجتماعی باشد که با روانشناسی اجتماعی رابطه نداشته باشد و از طرف دیگر پدیده‌ی "روانی" در حقیقت "اجتماعی" هم هست. روانشناسی اجتماعی رابطه‌ی فرد را با جامعه از حیث تاثیرات روانی مطالعه می‌کند و عموماً حیطه‌ی تحقیق آن در چند جهت زیر جریان پیدا می‌کند :

الف - اثر جامعه در فرد از طریق اجتماعی شدن.

ب - اثر فرد در جامعه از طریق پدیده‌هایی مانند رهبری.

ج - روابط میان افراد و کنش‌های متقابل موجود مثل مخالفت، رقابت و سازگاری.

د - آثار روانی مربوط به نیارمندی‌های انسان و خصوصیات او در رابطه با محیط.